

ZAPISI ZA SLOVENSKE KRAJE V SLOVENSKEM, ITALIJANSKEM IN FURLANSKEM LINGVISTIČNEM ATLASU

DANILO ZULJAN KUMAR

Dr. jezikoslovnih znanosti in docentka za jezikoslovje

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU

DZuljan@zrc-sazu.si

Prispevek se nanaša na pomisleke glede zanesljivosti podatkov o rabi poimenovanj za dele človeškega telesa in sorodstvo, zapisane v *Atlante linguistico Italiano* (dalje ALI) in *Atlante Storico-Linguistico-Etnografico del Friuli-Venezia-Giulia* (dalje ASLEF), ki so se mi porajali ob pregledovanju zapisov za kraje s pretežno slovensko govorečim prebivalstvom, v primerjavi z zapisi v *Slovenskem lingvističnem atlasu* (dalje SLA), ki sem jih pridobila sama ali drugi jezikoslovci, ter ob lastnih opažanjih pri terenskem delu.

Primerjava zapisov za pomena 'obrvi' in 'trepalnice'¹ je pokazala, da je v gradivu, objavljenem v ALI in ASLEF, v primerjavi z zapisi za SLA za iste ali sosednje kraje s (pretežno) slovenskim prebivalstvom v Italiji, zapisanih več izvorno romanskih oziroma v Kanalski dolini nemških izrazov.

Za verodostojnejšo primerjavo bi bilo smiselno primerjati poimenovanja za vse osnovne človeške organe, sorodstvo in osnovne bivanjske pojme, kot je npr. umreti, za katera gradivo, objavljeno v SLA, kaže, da so razen redkih izjem vsa izvorno slovenska,²

¹ Več o tem glej v: Zuljan Kumar, *Večpomenskost poimenovanj za pomena 'obrvi' in 'trepalnice' v slovenskih narečjih* (po gradivu za SLA, ALI in ASLEF) (v tisku).

² To lahko potrdim tudi z opažanji pri lastnem terenskem delu v krajih na obrobju slovenskega narodnostnega prostora (to je v Terski dolini, v Porabju, na Avstrijskem Koroškem). V nekaterih točkah so informatorji povedali, da že dolgo nimajo priložnosti govoriti slovensko narečje, saj ga mlajši ne znajo,

vendar naj za ta prispevek zadostuje primerjava zapisov poimenovanj za pomen 'oko', mn. 'oči' kot osnovni človeški organ ter primerjava za pomene 'uho'... v Bili, Reziji v SLA in ALI.

PRIMERJAVA ZAPISOV POIMENOVANJ ZA POMENA 'OKO', mn. 'OČI' V SLA, ALI IN ASLEF

Kot rečeno, so poimenovanja za osnovne človeške organe v gradivu za SLA po celotnem slovenskem govornem območju (praviloma) izvorno slovenska.³ To velja tudi za pomen 'oko', mn. 'oči', saj so v SLA zapisane izključno besedotvorne različice korenov *ok-*, *oč-*, *očk-* in *očes-*.⁴ Zapisi za kraje s slovenskim prebivalstvom v ALI in ASLEF pa kažejo drugačno podobo.

sorodniki, sosedje in prijatelji iste generacije pa so že umrli. Taki informatorji se niso takoj (ali se sploh niso) spomnili poimenovanj v pogovorih redko poimenovanih človeških organov (npr. *vranica*, *mehur*). Hkrati pa so se takoj spomnili slovenskega poimenovanja za pomene, kot so: 'srce', 'nos', 'oči', vulg. 'rit', 'popek', 'umreti'.

³ Primerjaj zapise poimenovanj za pomene 'srce', 'nos', 'koleno', 'uho' v SLA 1.1 in SLA 1.2.

⁴ Primerjaj karti za pomena 'oko', mn. 'oči' v SLA 1.1: 59, 61 in pripadajoča komentarja v SLA 1.2: 69–71 (avtorica kart in komentarjev je Januška Gostenčnik).

Zapisi poimenovanj za pomen 'oko', mn. 'oči' v ALI⁵

Številka in ime kraja zapisa	'oko'	'oči'
311 Bila – Resia	<i>óko/voli</i>	<i>óče/voĩ</i>
321 Bardo – Lusevera	<i>òko/vóli</i>	<i>òtči/vóĩ</i>
332 Lož – Lonzano	<i>òkó/òkio</i>	<i>dvi učéđe/dúe òki</i>
333 Sovodnja – Savogna	<i>ùoč/vòli</i>	<i>oči/voĩ</i>
334 Tolmin	<i>okó/òčo</i>	<i>oči/òči</i>
342 Gorica – Gorizia	<i>vòli</i>	<i>^voĩ</i>
343 Idrija	<i>akuu/òkjo</i>	/
349 Martinščina – San Martino del Carso	<i>un oč</i>	<i>doĩ óče</i>
351 Komen	<i>wòku/òčo</i>	<i>dvěĩ wočeòĩ/oči</i>
353 Postojna	<i>ukù/òčo</i>	<i>očièda, učĩ/òči</i>
357 Trst – Trieste	<i>òčo</i>	<i>^òči</i>
358 Divača	<i>okù/òkjo</i>	<i>dve očjéde/òči</i>
359 Ilirska Bistrica	<i>okù/okio</i>	<i>dvo okà, oči</i>
360 Koper (Semedela)	<i>òčo</i>	<i>^òči</i>
361 Piran	<i>òčo</i>	<i>òči</i>

Zapisi poimenovanj za pomen 'oko', mn. 'oči' v ASLEF

Številka in ime kraja zapisa	oči
6a Dìpalja ves – Laglesie San Leopoldo	<i>oči, áugn</i>
7a Ukve – Ugovizza	/

⁵ Zapisi iz ALI in ASLEF so citatni.

8 Trbiž – Tarvizio	<i>áugn</i>
34a Osojani – Oseacco	<i>óče, voĩ</i>
34b Solbica – Stolvizza	/
46aTer – Pradielis	<i>óči, voĩ</i>
67a Černjeja – Cergneu	/
70 Sovodnja – Savogna	<i>oči, voĩ</i>
88a Barnas – Vernasso	/
119 Lož – Lonzano	/
134a Bračan – Brazzano	/
138 Gorica – Gorizia	<i>voĩ</i>
186a Martinščina – San Martino del Carso	<i>óče</i>
199 Selce – Cave di Selz	/
219 Zgonik – Sgonico	/
221 Trst – Trieste	<i>óči/òči</i>
223a Žavlje – Zàule	/
223 Milje – Muggia	/

Čeprav je zapis poimenovanj za pomen 'oko', mn. 'oči' v ASLEF precej pomanjkljiv, nam primerjava zapisov v treh jezikovnih atlasih pokaže podobno sliko kot pri poimenovanjih za pomena 'obrvi' in 'trepalnice'. V ALI sta za kraje Bila, Bardo in Sovodnja zapisani slovensko in furlansko poimenovanja (*voi* 'oči'), v Gorici samo furlansko, v Trstu pa samo slovensko, medtem ko sta v Ložu, Ilirski Bistrici, Divači in Idriji zapisani slovensko in italijansko poimenovanje (*occhio* 'oko'). Podobno je v ASLEF: v Osojanah, Teru in Sovodnji sta zapisani slovensko in furlansko poimenovanje, v Dìpalji vasi slovensko in nemško, na Trbižu samo nemško (*Augen* 'oči'), v Gorici samo furlansko, v Trstu pa samo slovensko. Podatke lahko razložimo z dejstvom, da so bili v času zapisovanja gradiva za ALI, to je v 20. letih 20. stoletja, obravnavani slovenski kraji del države Italije, vendar je Tine Logar gradivo za SLA v zahodni Sloveniji zbiral v 60. letih 20. stoletja, ko so nekateri izmed obravnavanih krajev sicer pripadali Jugoslaviji, drugi pa so ostali v Italiji. Toda razlik med njimi Logar ni opazil: povsod je

zapisal le slovenska poimenovanja. Primerjajmo v nadaljevanju še zapise za pomene: 'uho', mn. 'ušesa', 'rama', 'noga' in 'koleno' v Bili v Režiji v

PRIMERJAVA ZAPISOV ZA POMENE
'UHO', mn. 'UŠESA', 'RAMA', 'NOGA' IN
'KOLENO' V BILI V REŽIJI V SLA IN ALI

pomen	SLA	ALI
'uho, ušesa'	<i>ûe</i> (zapis: Tine Logar) <i>ûye</i> (zapis: Jakob Rigler)	<i>uxo/voréle</i> (furl. <i>voréle</i> 'uho')
'rama'	<i>râmḡ</i> (zapis: Tine Logar) <i>râmḡ</i> (zapis: Jakob Rigler)	<i>râma/spâle</i> (furl. <i>spâle</i> 'rama')
'noga'	<i>nḡḡ</i> (zapis: Tine Logar) <i>nḡḡ</i> (zapis: Jakob Rigler)	<i>nûxa/gâmbe</i> (it. <i>gamba</i> , furl. <i>gjàmbe</i> 'noga')
'koleno'	<i>kḡlḡnû, kḡlḡnḡ</i> (zapis: Tine Logar) <i>kḡlḡnû</i> (zapis: Jakob Rigler)	<i>kḡlóno/ḡenòli</i> (furl. <i>genòli</i> 'koleno')

Primerjava nam pokaže, da je zapis v določeni meri odvisen od jezika, ki ga spraševalec uporablja. Pri terenskem delu za ASLEF so sodelovali tudi slovenski spraševalci, ki so pomagali pri zbiranju gradiva v krajih s slovensko govorečim prebivalstvom. Našteti so v Pellegrinijevem *Introduzione all'Atlante storico-linguistico-etnografico friulano* (1972). Za ALI pa nam iz dostopne literature ni znano, da bi njegov avtor Ugo Pellis imel pomočnike, ki bi znali slovenski jezik.

SKLEP

Pričujoča primerjava je bila opravljena na majhnem naboru leksemov, zato splošne ugotovitve ni mogoče izpeljati. Toda glede na ugotovitev, da so v SLA za obravnavane pomene zapisana izključno slovenska poimenovanja, se zdijo zapisi v ALI in ASLEF vsaj deloma vprašljivi, predvsem zato, ker je

jasno, da se dvojezični govorec v pogovoru prilagodi jeziku spraševalca in tako nevede navede tudi poimenovanja v jeziku B, čeprav dejansko v vsakodnevni komunikaciji pretežno uporablja jezik A.

Toda gradivo hkrati kaže, da so zapisovalci za SLA ter ALI in ASLEF pri zbiranju gradiva izhajali iz dveh različnih izhodišč: pri SLA je bilo temeljno vodilo zapisati slovenska poimenovanja. Dokaz za to lahko najdemo v zapisih, v katerih je pri navedbi prevzetega poimenovanja zapisovalec dodal opombo: *it., nem.* ali podobno ali pa tujega poimenovanja preprosto ni zapisal, dodal je le opombo, da slovenskega izraza ne poznajo in uporabljajo tujega.⁶ Zapisovalcem gradiva za ALI in ASLEF pa je bil glavni motiv vključitve krajev s pretežno slovensko govorečim prebivalstvom dvojen: upoštevati vse govore znotraj pokrajine Furlanije Julijske krajine ter »znanstveno zanimanje« za lokalne govorne različice (Pellegrini 1972: 13).⁷

⁶ Glej rubriko Gradivo v SLA 1.2.

⁷ »Abbiamo dapprima delimitato l'area delle regione oggetto delle nostre indagini; essa corrisponde esattamente alla Regione Friuli-Venezia Giulia entro i confini attuali con l'unica eccezione nell' inclusione di pochi punti, friulaneggianti nella palata, o già friulani, in provincia di venezia e di Treviso: area dunque che corrisponde esattamente al dominio dialettale friulano (come nel caso di Trieste, di Miggia, del bisiaacco e di alcune varietà, ormai prevalentemente venete, del Friuli occidentale, specie del Pordenonese). Non abbiamo ritenuto opportuno, per varie ragioni – anche di ordine scientifico – di estendere le nostre raccolte al confine territorio istriano o meglio istrioto, passato, a partire dal secondo dopoguerra, alla Jugoslavia« (Pellegrini 1972: 10).

VIRI IN LITERATURA

- Atlante linguistico italiano Vol I: Il corpo umano. Carte I-III, 1-93.* Materiali raccolti da Pellis, U.... [et al.]; Redatto da Massobrio, L.... [et al.] Roma: Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato, Libreria dello Stato, 1995.
- Atlante Storico-Linguistico-Etnografico del Friuli-Venezia-Giulia (ASLEF) 1972-1986*, ur. Pellegrini, G. B. Padova: Istituto di Glottologia e Fonetica dell'Università di Padova – Udine: Istituto di Filologia Romanza della Facoltà di Lingue e Letterature straniere dell'Università di Udine.
- Nazzi, G. 2003: *Vocabolario italiano-friulano, friulano-italiano*. Udine: Clape Culturâl Acuilee.
- Pellegrini, G. B. 1972: *Introduzione all'Atlante storico-linguistico-etnografico friulano (ASLEF)*. Padova: Istituto di glottologia dell'Università di Padova; Udine: Istituto di filologia romanza della Facoltà di lingue e letterature straniere di Trieste con sede in Udine.
- Pirona, G. A. idr., ²1992: *Il nuovo Pirona: vocabolario friulano*, red. Frau, G.. Udine: Società Filologica Friulana.
- Slovenski lingvistični atlas. 1, Človek (telo, bolezni, družina). 1, Atlas [Kartografsko gradivo]: [(= SLA 1.1)] 2011 / [avtorji] Škofic, J. ... [et al.]; [uredila Škofic, J.]*. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša in Založba ZRC.
- Slovenski lingvistični atlas. 1, Človek (telo, bolezni, družina). 1, Komentarji (= SLA 1.2)] 2011 / [avtorji] Škofic, J. ... [et al.]; [uredila Slovar slovenskega knjižnega jezika. Ljubljana 1998 [elektronska različica].*
- Rosamani, E. 1990: *Vocabolario giuliano*. Trieste: Edizione LINT.
- Šlenc, S. 2006: *Veliki italijansko-slovenski slovar*. DZS: Ljubljana.
- Škofic, J.]. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša in Založba ZRC.
- Tore, M. B. 2004: *Vocabolario della lingua friulana: Italiano-friulano*. Udine: Messagero Veneto.
- Zingarelli, N. ¹²2004: *Vocabolario della lingua italiana*, red. Miro Dogliotti, M. –Rosiello, L.